

Agnieszka Czubik
Dominika Dziwisz
Ewa Szczepankiewicz-Rudzka
Marcin Tarnawski

**NOWE WYZWANIA
DLA OCHRONY
PRAW CZŁOWIEKA**

Nowe wyzwania dla ochrony praw człowieka

SOCIETAS

**seria pod redakcją
BOGDANA SZLACHTY**

103

Agnieszka Czubik
Dominika Dziwisz
Ewa Szczepankiewicz-Rudzka
Marcin Tarnawski

Nowe wyzwania dla ochrony praw człowieka

Kraków

© Copyright by individual authors, 2017

Recenzent
Prof. dr hab. Ryszard Czarny

Redakcja
Edyta Wygonik-Barzyk

Projekt okładki
Paweł Sepielak

Publikacja dofinansowana przez Wydział Studiów Międzynarodowych
i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego

ISBN 978-83-7638-878-6

KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

Spis treści

Wprowadzenie	7
1. Problem transferu danych osobowych w relacjach Unia Europejska – Stany Zjednoczone	13
1.1. Zagadnienia wprowadzające.....	13
1.2. Ochrona danych osobowych w Stanach Zjednoczonych i w Europie	18
1.2.1. Stany Zjednoczone	18
1.2.2. Rada Europy i Unia Europejska	26
1.3. Transgraniczny przepływ danych z Unii Europejskiej do Stanów Zjednoczonych.....	40
1.3.1. „Zasady bezpiecznej przystani”	44
1.3.2. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości UE w sprawie Maximillian Schrems vs. Komisarz ds. Ochrony Danych (C-362/14)	47
1.3.3. „Tarcza prywatności UE–USA”	49
1.4. Podsumowanie	55
2. Kontrowersje wokół przyjęcia i stosowania koncepcji „Odpowiedzialności za ochronę”	59
2.1. Zagadnienia wprowadzające.....	59
2.2. Geneza koncepcji „Odpowiedzialności za ochronę”	61
2.2.1. Źródła koncepcji.....	61
2.2.2. „Odpowiedzialność za ochronę” a koncepcje bezpieczeństwa ludzkiego i ochrony cywilów	67
2.3. Przyjęcie mechanizmu „Odpowiedzialność za ochronę”. Od raportu Międzynarodowej Komisji ds. Interwencji i Suwerenności Państwa do Światowego Szczytu ONZ w 2005 r.	71
2.4. Operacjonalizacja „Odpowiedzialności za ochronę”	80

2.4.1. Instytucje	80
2.4.2. Ewolucja „Odpowiedzialności za ochronę” w świetle kryzysów 2008-2010.....	81
2.4.3. „Odpowiedzialność za ochronę” a interwencja w Libii w 2011 r.	87
2.4.4. „Odpowiedzialność za ochronę” po 2011 r.	90
2.5. Podsumowanie	92
3. Big Data a prawo do prywatności	97
3.1. Zagadnienia wprowadzające.....	97
3.2. Big Data i nowe możliwości analizy danych.....	105
3.3. Prawo do prywatności i ochrona danych w erze Big Data	111
3.4. Big Data a potencjalne zagrożenia prawa do prywatności	119
3.4.1. Naruszenia prywatności w celach ekonomicznych (wykluczenie ekonomiczne).....	120
3.4.2. Naruszenia prywatności w celach politycznych i bezpieczeństwa	125
3.4.3. Naruszenie prywatności w celu karania za posiadanie pewnych skłonności	128
3.5. Podsumowanie	131
4. Eksploatacja niekonwencjonalnych zasobów energii a prawa człowieka	135
4.1. Zagadnienia wprowadzające.....	135
4.2. Surowce energetyczne a prawa człowieka.....	137
4.3. Kontrowersje wokół szczelinowania hydraulicznego.....	144
4.4. Przykłady wpływu wydobycia surowców niekonwencjonalnych na prawa jednostki.....	149
4.4.1. Wymiar środowiskowy	149
4.4.2. Wymiar społeczny i polityczny	158
4.5. Podsumowanie	165
Bibliografia	167
Summary	187
Indeks osobowy	191

Wprowadzenie

Koncepcje praw człowieka podlegają nieustannym przeobrażeniom, na co mają wpływ zachodzące w świecie procesy polityczne i gospodarcze oraz wyzwania cywilizacyjne. Od czasu zakończenia drugiej wojny światowej powstało wiele rozwiązań prawnomiędzynarodowych o charakterze powszechnym i regionalnym, które miały być nie tylko etycznymi zasadami, ale przede wszystkim respektowanymi i powszechnie obowiązującymi prawami. Pod koniec XX w., wraz z pojawieniem się nowego rodzaju konfliktów, rozwojem technicznym i technologicznym oraz wzmożonymi procesami globalizacji, pojawiły się też nowe zagrożenia dla praw człowieka. Dlatego współczesne problemy, przed którymi staje społeczność międzynarodowa, zdecydowanie się różnią od tych, które były przedmiotem zainteresowania naukowego jeszcze kilkanaście lat temu, a problematyka praw człowieka tylko pozornie jest tematem zbadanym w wystarczającym stopniu.

Publikacja, którą oddajemy w ręce Czytelnika, została przygotowana przez pracowników Katedry Strategii Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego, prawników oraz politologów i prezentuje wieloaspektowe podejście do nowych, często kontrowersyjnych i nie do końca rozwiązanych kwestii związanych z ochroną praw człowieka, a mianowicie problematyki ochrony danych osobowych w Europie i Stanach Zjednoczonych, koncepcji „Odpowiedzialności za ochronę”, kwestii Big Data a potencjalne naruszenia prawa do prywatności czy społecznych aspektów wydobycia surowców niekonwencjonalnych. Wybór tematów jest wynikiem wieloletniego zainteresowania i badań naukowych autorów, a nadrzędną motywacją do napisania książki była chęć podjęcia tematyki nowej i zbadanej w niewystarczającym stopniu. Analizowane zagadnienia

zostały zestawione tak, by z jednej strony ukazać nowe zjawiska, z całym ciężarem politycznych i społecznych wyzwań, z drugiej natomiast, by naświetlić te, które znalazły już normatywne rozwiązania, ale ich zastosowanie w praktyce pozostawia wiele do życzenia.

Innowacyjność projektu wynika także z faktu, że trudno znaleźć w literaturze rzeczowe opracowania kwestii związanych chociażby z tzw. Big Data czy wpływem wydobywania surowców niekonwencjonalnych na prawa jednostek. Jak do tej pory problematyka wymienionych powyżej nowych wyzwań dla ochrony praw człowieka nie doczekała się wyczerpującej analizy naukowej. Zagadnienie praw człowieka w kontekście aktualnych wydarzeń i trendów technologicznych jest podejmowane zazwyczaj wycinkowo, bez głębszej, bezstronnej analizy. Dlatego autorzy mają nadzieję, że monografia o trudnej i nowatorskiej problematyce uzupełni prowadzone badania naukowe, a także przyczyni się do wypełnienia luki wydawniczej. Poszczególne tematy zostały starannie wyselekcjonowane, a głównym wyznacznikiem była aktualność problemów i konstatacja, że zasługują one na poddanie ich szczegółowej analizie i wymianie poglądów naukowych.

W pierwszej części przedstawiono relacje Unia Europejska – Stany Zjednoczone w odniesieniu do ochrony danych osobowych. Poruszone zostały kwestie transferu danych osobowych obywateli UE do Stanów Zjednoczonych i wypracowanego porozumienia *EU-US Privacy Shield*, które zastąpiło porozumienie *Safe Harbour*. Przedstawione zostały także zasady odnoszące się do europejskiej ochrony danych osobowych określone przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w wyroku z dnia 6 października 2015 r. w sprawie Maximillian Schrems vs. Komisarz ds. Ochrony Danych Osobowych. W dalszej części omówiono nowe regulacje, zgodnie z którymi Stany Zjednoczone zobowiązują się do określenia jasnych warunków przekazywania danych osobowych, określenia precyzyjnych przesłanek dostępu organów publicznych do danych osobowych oraz ograniczenia i nadzoru uniemożliwiającego powszechny dostęp do takich danych.

Rozdział drugi dotyczy zagadnienia interwencji humanitarnej – instrumentu stosowanego od wielu dziesięcioleci w celu ochrony łamanych na szeroką skalę praw człowieka. Koncepcja „Odpowiedzialności za ochronę” – zobowiązanie, które znalazło potwierdzenie w rezolucji końcowej

60/1 Światowego Szczytu ONZ w 2005 r. – z jednej strony określa warunki użycia środków przymusu bezpośredniego wobec państwa trzeciego, z drugiej zaś stanowi próbę objęcia międzynarodową kontrolą unilateralnie podejmowanych zbrojnych interwencji dokonywanych (nierzadko tylko oficjalnie) z pobudek humanitarnych. Obecnie, 12 lat od przyjęcia dokumentu, koncepcja i jej zastosowanie wciąż budzą kontrowersje natury teoretycznej i praktycznej. Powątpiewaniu poddaje się zgodność prawa do interwencji w kraju trzecim z zasadami suwerennej równości państw i zasadą nieinterwencji, wpisanymi w KNZ. Nerozwiązany zostaje problem określenia podmiotu, któremu przypisane jest zobowiązanie odpowiedzialności za ochronę; pojęcie społeczności międzynarodowej jest tu zbyt szerokie. Bez odpowiedzi pozostaje pytanie, co w przypadku, gdy – jak dowodzi tego choćby kryzys w Syrii – instrument nie chroni? Kontrowersyjna jest wreszcie natura normy. Ponieważ jest rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ, przypisuje jej się charakter zobowiązania natury politycznej i moralnej, a nie normy prawnie obowiązującej.

W rozdziale trzecim podjęto ważny, ale nadal w niewielkim stopniu eksploatowany temat analizy wielkich cyfrowych zbiorów danych, czyli popularnej koncepcji Big Data, w kontekście możliwych naruszeń prawa do prywatności. Współcześnie z dużą swobodą i bez większej refleksji na temat skutków korzystamy z nowoczesnych technologii informatycznych. Inteligentne urządzenia mobilne, nowoczesne wyposażenie wnętrza i samochodów, sensory i inne nowinki technologiczne zbierają coraz więcej danych na temat swoich właścicieli i ich otoczenia. Obecna technologia umożliwia tworzenie algorytmów, które łączą dużą liczbę tych z pozoru niewiele znaczących elementów i tworzą precyzyjny profil osobowy. Samo to niesie ze sobą duże ryzyko związane z utratą prywatności. Skoro już dzisiaj Internet może stanowić zagrożenie dla naszej prywatności, to trzeba zadać pytanie, czy Big Data nie zwielokrotnia tego zagrożenia. W przyszłości możliwości sprzętowe komputerów będą dużo większe. Jednocześnie narzędzia do analizowania danych staną się o wiele efektywniejsze. I wreszcie, rozmiar zbiorów wykorzystywanych danych będzie rósł. W związku z tym prawo do prywatności będzie nieustannie zagrożone zarówno ze strony instytucji prywatnych, jak i państwowych. Dlatego, choć większość autorów koncentruje się na pozytywnych konsekwencjach

Big Data, w rozdziale zwrócono uwagę na nowe możliwości inwigilowania obywateli oraz fakt, że niektóre rozwiązania prawne i techniczne metody zapewniania anonimowości są nieskuteczne.

Rozdział czwarty traktuje o problemie pozyskiwania surowców niezbędnych do produkcji energii. Współczesna gospodarka, nastawiona na przetwarzanie dużych ilości informacji, nie może istnieć bez dostaw odpowiednich ilości energii. Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego coraz częściej sprowadza się do wypracowania kompromisu między prawami jednostki a interesem państwa. Z jednej strony jednostki domagają się dostępu do energii. Z drugiej, obecne metody pozyskiwania surowców niekonwencjonalnych stoją w sprzeczności z prawami człowieka, ewidentnie powodując wzrost emisji gazów cieplarnianych, pogorszenie jakości powietrza, zanieczyszczenie wody używanej jako jeden z podstawowych surowców niezbędnych przy technologiach szczelinowania hydraulicznego, wzrost sejsmiczności, ograniczanie prawa do własności ziemi i wreszcie niekorzystny wpływ wydobycia na środowisko życia człowieka (hałas, zwiększony ruch, niszczenie krajobrazu).

Opracowanie podjętych zagadnień wymagało szczegółowej analizy dokumentów źródłowych (aktów prawnych, orzecznictwa, raportów organizacji międzynarodowych), zapoznania się z literaturą przedmiotu, w szczególności z dostępnymi monografiami i artykułami naukowymi. Dla ilustracji problemów najbardziej aktualnych wykorzystano także artykuły prasowe oraz informacje z portali internetowych. Podjęta tematyka zdeterminowała poszukiwania źródeł, wśród których przeważają pozycje literatury obcojęzycznej (w zdecydowanej większości w języku angielskim).

Warto zaznaczyć, że analiza wybranych problemów wymagała zastosowania wielu metod badawczych. W związku z powyższym przyjęcie jednej perspektywy za dominującą nie pozwoliło na opracowanie tematu w wystarczającym stopniu. Dlatego autorzy monografii zdecydowali się przedstawić interdyscyplinarne ujęcie problemu. Uwzględnione zostały m.in. aspekty politologiczne, prawne, techniczne i gospodarcze. Zastosowano głównie metodę porównawczą, a także analizę treści i indywidualnego przypadku.

Podjmując próbę ukazania nowych, kontrowersyjnych i nie do końca rozwiązanych kwestii odnoszących się do międzynarodowej ochrony praw

Wprowadzenie

człowieka, autorzy chcieliby zachęcić do udziału w merytorycznej dyskusji na ten temat. Ponadto mają nadzieję, że oddawana w ręce Czytelnika książka będzie ciekawym źródłem dla wszystkich zainteresowanych poznaniem i pogłębieniem wiedzy z tego zakresu. Znajomość analizowanych zagadnień może bowiem przyczynić się do zrozumienia i rzetelnej oceny niektórych zachodzących współcześnie zjawisk i procesów.

Summary

The publication which we present to the reader was prepared by the employees of the Department of the Strategy of International Relations of the Jagiellonian University, lawyers and political scientists. It presents a multifaceted approach to new, frequently controversial and incompletely solved problems associated with the protection of human rights.

The first part of the work presents the relations between the European Union and the United States in reference to the protection of personal data. There is a discussion of the problems of the transfer of the personal data of EU citizens to the United States and the *EU-US Privacy Shield* agreement which was developed, and which replaced the *Safe Harbour* agreement. There is also a presentation of the principles associated with the European protection of personal data determined by the Tribunal of Justice of the European Union in the ruling pronounced on 6 October 2015 in the Maximillian Schrems vs. Data Protection Commissioner lawsuit. In the subsequent part there is a discussion of new regulations according to which the United States are obliged to determine clear conditions for the transfer of personal data, to determine precise conditions when public organs may access personal data and the limiting and supervision which preclude common access to such data.

Chapter two refers to the problem of humanitarian intervention – an instrument which was applied for many decades in order to protect human rights which are violated on a great scale. On the one hand, the concept of “Responsibility for protection” – an obligation which was confirmed in the 60/1 final resolution of the UN World Summit in 2005 – stipulates the conditions for the employment of means of direct enforcement in reference to a third-party state. On the other hand, it

constitutes an attempt at applying international control to unilaterally engaged military interventions conducted (in many cases merely officially) for humanitarian reasons. Currently, 12 years after the document was ratified, the concept and the application of this concept continues to be a source of theoretical and practical controversy. Doubt is cast upon the compatibility of the law to an intervention in a third-party state with the principles of the sovereign equality of states and the principle of non-intervention, incorporated into the United Nations Charter. There is the unresolved problem of the definition of the subject to which an obligation of responsibility for the protection is ascribed. The concept of the international community is too broad in this case. The question what happens when the instrument fails to offer protection (as, for example in the case of Syria) remains to be answered. Finally, the nature of the norm is controversial. Because it is a resolution of the General Assembly of the UN one ascribes to it an obligation of political and moral nature instead of a legally binding norm.

Chapter three engages an important but still underexplored problem of the analysis of the great digital collections of data, i.e. the popular concept of Big Data, in the context of the possible violations of the right to privacy. Nowadays, we use modern IT technologies with great freedom and with little reflection. Smart mobile devices, modern interiors of buildings and cars and other technological novelties collect increasingly more data about their owners and their surroundings. The present-day technology enables the creation of algorithms which combine a large number of these seemingly insignificant elements and they create a detailed personal profile. This thing alone carries a great risk associated with the loss of privacy. Since it is so that today the internet may pose a threat to our privacy then one should ask a question whether Big Data augments this threat or not. In the future the hardware capabilities of computers will be much more extensive. At the same time the instruments of the analysis of data will become much more efficient. And finally the size of the collections of data that is used will grow. Therefore the right to privacy will be constantly threatened both by private and state institutions. That is why even though the majority of the authors focus on the positive consequences of Big Data, the chapter also mentions the new possibilities of performing surveillance

Summary

of citizens and the fact that some legal solutions and technical methods of ensuring anonymity are inefficient.

Chapter four is devoted to the problem of acquiring raw materials which are necessary for the production of energy. The modern economy, which is oriented toward the processing of large amounts of data, cannot exist without a supply of a sufficient amount of energy. Ensuring energy-related safety is increasingly reducible to a working out of a compromise between the interests of an individual and the interests of the state. On the one hand, individuals demand access to energy. On the other hand, the present-day methods of acquiring unconventional raw materials are at variance with human rights. This manifestly causes an increase of greenhouse gases, deterioration of the quality of air, contamination of water which is used as one of the basic materials in the technologies of hydraulic fracturing, increase of seismicity, reduction of the right to ownership of land and finally the unfavourable influence of extraction of raw materials upon the environment of human life (noise, increased traffic, destruction of the landscape).

Publikacja podejmuje rzadko obecne w polskiej literaturze problemy badawcze. Zostały one ujęte multidyscyplinarnie, w sposób interesujący zarówno metodologicznie, jak i poznawczo, co w konsekwencji prowadzi do ważkich spostrzeżeń i wniosków końcowych. Stanowi ona istotny punkt odniesienia dla innych badaczy i będzie, jak piszą Autorzy: „ciekawym źródłem dla wszystkich zainteresowanych poznaniem i pogłębieniem wiedzy z tego zakresu. Znajomość analizowanych zagadnień może bowiem przyczynić się do zrozumienia i rzetelnej oceny niektórych zachodzących współcześnie zjawisk i procesów”. Równocześnie praca daje wiele nowych impulsów i punktów wyjścia do rozpoczęcia niezwykle potrzebnej debaty na temat powstających na naszych oczach zagrożeń praw człowieka. Pragnę podkreślić, że oddawana w ręce Czytelników publikacja wychodzi poza powszechnie przyjęte schematy badawcze tej problematyki.

Z recenzji prof. dr. hab. Ryszarda Czarnego

Agnieszka Czubik, doktor nauk prawnych, adwokat, absolwent Wydziału Prawa i Administracji UJ, adiunkt w Katedrze Strategii Stosunków Międzynarodowych INPiSM UJ. Specjalizuje się w problematyce związanej z międzynarodową ochroną praw człowieka i prawem międzynarodowym publicznym.

Dominika Dziwisz, absolwentka stosunków międzynarodowych oraz zarządzania i marketingu na Uniwersytecie Jagiellońskim, adiunkt w Katedrze Strategii Stosunków Międzynarodowych INPiSM UJ. W obrębie jej zainteresowań badawczych znajdują się bezpieczeństwo cybernetyczne, polityka bezpieczeństwa USA, a ostatnio nowoczesne metody analizy danych.

Ewa Szczepankiewicz-Rudzka, politolog, adiunkt w Katedrze Strategii Stosunków Międzynarodowych INPiSM UJ. Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół polityki śródziemnomorskiej Unii Europejskiej, przemian społeczno-politycznych krajów Maghrebu, dynamiki relacji islam – Zachód.

Marcin Tarnawski, politolog, adiunkt w Katedrze Strategii Stosunków Międzynarodowych INPiSM UJ. Zainteresowania naukowe: międzynarodowe rynki surowców energetycznych, polityka klimatyczno-energetyczna, bezpieczeństwo energetyczne, ekonomia międzynarodowa.